

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 30ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1974

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— *Ὁ φιλοσοφικὸς ὀρισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς ἰδιοκτησίας, ὑπὸ
I. N. Θεοδωρακοπούλου**.

Ἡ ἠθικὴ ὡς φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ δώσῃ ἓνα κλειστὸν σύστημα ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ὡσὰν νὰ ἤθελε ἡ ἴδια ἡ ἠθικὴ νὰ καταργήσῃ τὴν ἐννοίαν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία εἶναι ἀγώνισμα προσωπικὸν τοῦ ἀνθρώπου, πάντοτε τοῦ συγκεκριμένου ἀτόμου. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ μπορεῖ νὰ κάμῃ ἡ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ εἶναι, ἀφοῦ ὀρίσει τὸν ἠθικὸν νόμον, νὰ ἀπαλλάξῃ μὲ τὴν διαλεκτικὴν τῆς ἀνάλυσιν τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κάθε τι ποῦ εἶναι ἐξω-ἠθικόν, καὶ ποῦ ἴσως ὁ ἴδιος τὸ νομίζει ὡς ἠθικόν, καὶ γενικῶς νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ κάθε τι ποῦ ἐμποδίζει τὸν ἀνθρώπον νὰ κατανοήσῃ τί εἶναι τὸ ἠθικὸν γεγονὸς καὶ ποῦ ἔγκειται ἡ ἀξία του. Μετὰ τὴν διαλεκτικὴν αὐτὴν προεργασίαν τῆς φιλοσοφικῆς ἠθικῆς τὸ ἄτομον καλεῖται νὰ δώσῃ μόνον του περιεχόμενον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα τὸ πιέζουν, καὶ νὰ αὐτοδευθευθῇ μὲ τὸν ἠθικὸν νόμον. Τὸν ἠθικὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας του ὁ ἀνθρώπος τὸν διεξάγει πάντοτε μόνος του. Γίνεται δηλαδὴ εἰς τὴν ἠθικὴν κάτι ἀνάλογον ποῦ γίνεται καὶ εἰς τὴν τέχνην. Ὅπως τὸ ἔργον τῆς τέχνης δὲν γίνεται ποτὲ σύμφωνα μὲ ἐτοιμοὺς κανόνας, ἀλλὰ προβάλλει ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν συνείδησιν τοῦ καλλιτέχνου, ἔτσι καὶ τὸ ἠθικὸν ἀγώνισμα, ἡ συγκεκριμένη πράξις ἠθικῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἔργον ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἠθικὴν συνείδησιν, ἀπὸ τὴν συνείδησιν τοῦ χρέους καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν ὠρισμένων κανόνων. Μὲ ἄλλα λόγια ὑποκείμενον τοῦ ἠθικοῦ γεγονότος εἶναι πάντοτε ἡ ἠθικὴ βούλησις. Ὅ,τι διέπει τὴν ἠθικὴν βούλησιν, ὁ σκοπὸς ποῦ τὴν διακατέχει,

* J. N. THEODORAKOPOULOS, *Le sens philosophique de la propriété.*

είναι ή πραγματοποιήσις τοῦ ἠθικοῦ χρέους, ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι διὰ τὴν ἠθικὴν βούλησιν ἀπλᾶ μέσα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἠθικὰ προβλήματα, τὸ ὁποῖον ἐγείρεται εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν σκέψεων, εἶναι τὸ ἐρώτημα: ἂν αὐτὸ πὸν ὀνομάζομεν βιολογικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δηλαδὴ ἡ ζωὴ ὡς γυμνὴ ζωὴ εἶναι ἀπλοῦν μέσον ἢ αὐτοσκοπός. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ φροντίζῃ, νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς του, τὴν αὐτοσυντήρησιν του, διότι ὄχι μόνον τὸ ἠθικὸν ἀγώνισμα, ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργικὰ του ἐπιτεύγματα, ἡ πολιτεία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία, προϋποθέτουν τὴν ἀπλὴν γυμνὴν ζωὴν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀπλὴ ζωὴ, ἡ βιολογικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ ἀπλοῦν μέσον πὸν εἶναι διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς πρέπει νὰ μεταβληθῇ καὶ ἡ ἰδία εἰς αὐτοσκοπὸν, διότι τότε μετακινεῖται ὅλον τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς σκοποὺς πὸν θέτει ὁ ἴδιος πρὸς τὴν ζωὴν, πρὸς τὴν αὐτοσυντήρησιν του. Ἡ αὐτοσυντήρησις εἶναι μόνον μέσον διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο, ὅταν τὸ ἠθικὸν χρέος τὸ ἐπιβάλλῃ, ὅπως παραστατικώτατα φαίνεται τοῦτο εἰς τὸ δράμα, εἴτε τοῦτο εἶναι ἔργον τέχνης εἴτε εἶναι πραγματικὸν γεγονός, τὸ ἄτομον ἀποφασίζει νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν θυσιάζει ἐλευθέρως διὰ νὰ μὴ προδώσῃ τὸ ἠθικὸν του χρέος ἢ, πρᾶγμα πὸν εἶναι τὸ ἴδιον, διότι πιστεύει ὅτι χωρὶς τὴν ἐλευθερίαν δὲν ἀξίζει νὰ ζῇ. Ἡθικὰ χρέη πρὸς τὴν γυμνὴν ζωὴν δὲν ὑπάρχουν. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι πάντοτε ἱκανὸν ὄργανον, διὰ νὰ πραγματοποιῇ τοὺς σκοποὺς πὸν θέτει ἡ βούλησις καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Μία ἀσκητικὴ λοιπὸν ἠθικὴ, ἡ ὁποία ταλαιπωρεῖ καὶ περιφρονεῖ τὸ σῶμα ὡς ἐχθρὸν τῆς βουλήσεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῇ, ὅπως ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῇ καὶ ἡ ἠθικὴ πὸν βάζει ὡς κύριον σκοπὸν τῆς τὸ σῶμα, τὴν γυμνὴν ζωὴν ἐστρεφμένην παντὸς πνεύματος. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη «ἠθικῆς» ἔχουν ὡς σκοπὸν τὸ σῶμα, τὴν βιολογικὴν γυμνὴν ζωὴν, τὸ πρῶτον εἶδος ἀρνητικῶς, τὸ δεύτερον θετικῶς. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ σῶμα δὲν εἶναι οὔτε ἐχθρὸς οὔτε αὐτοσκοπὸς τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ εἶναι ἀπλοῦν ὄργανον. Ἐὰν τοῦ τοῦ τὸ σῶμα, ἡ βιολογικὴ μας ὑπόστασις, εἶναι κάτι τὸ ἔξω - ἠθικὸν, γίνεται ὅμως ὄργανον διὰ τὴν βούλησιν καὶ διὰ τὸ πνεῦμα. Τὸ σῶμα ὅμως δὲν εἶναι μόνον ὄργανον, ἀλλὰ εἶναι καὶ κάτι περισσότερον, εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἄμεση σφαῖρα τοῦ ὑλικοῦ χώρου, ὅπου ἡ βούλησίς μου ἀναπτύσσει τὴν δραστηριότητά της. Διὰ τοῦ σώματος ἡ βούλησις ἐκφράζεται ὡς πρακτικὴ ἐνέργεια. Ἀπὸ τὸν χώρον τοῦ σώματος προχωρεῖ ἡ δραστηριότης τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, τὸν ὁποῖον καὶ μεταβάλλει. Ἐξ ἄλλου τὸ σῶμα ἔχει ζωὴν, εἶναι ἔμψυχον καὶ κινεῖται, καὶ μὲ τὴν

κίνησιν αὐτὴν τοῦ σώματος μέσα εἰς τὸν χῶρον ἢ βούλησις ἀπλώνει τὴν δραστηριότητά της εἰς εὐρύτερας διαστάσεις. Δίχως τὴν κίνησιν τοῦ σώματος ἄλλωστε ἢ βούλησις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ δράσῃ. Μὲ τὸ σῶμα ὅμως ὡς σφαῖραν ἠθικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται καὶ ὅ,τι ὀνομάζομεν ἰδιοκτησίαν, ὡς κατοικία καὶ ὡς τμήμα γῆς. Ἡ ἰδιοκτησία, ἔφ' ὅσον θέλομεν νὰ κατανοήσωμεν τὴν οὐσίαν της, πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς προέκτασις τοῦ σώματος καὶ συνεπῶς ὡς προϋπόθεσις τῆς ἠθικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου ἢ νομικῆ ἀναγνώρισις τῆς ἰδιοκτησίας γίνεται μόνον, ὅταν ἐγκαθιδρυθῇ ὁ κοινωνικὸς θεσμὸς τοῦ δικαίου καὶ αὐτὸς πάλιν προϋποθέτει τὴν πολιτείαν. Ἀλλά, ὅπως τὸ σῶμα μου μοῦ ἀνήκει ἠθικῶς καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ δίκαιον καὶ ἡ πολιτεία τὸ προστατεύσουν ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένην δουλείαν, ἔτσι ἀνήκει ἠθικῶς εἰς τὸ ἄτομον τὸ ἔχον ἠθικὴν βούλησιν ὁ κύκλος ἐκεῖνος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅπου ἀναπτύσσει τοῦτο τὴν ἠθικὴν δραστηριότητά του, ἀνήκει δηλαδὴ ὅ,τι ὀνομάζομεν ἰδιοκτησίαν, προτοῦ ἀκόμη τὸ δίκαιον ρυθμίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἔτσι, ὅπως τὸ σῶμα ἔτσι καὶ ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἓνα a priori τοῦ ἠθικοῦ γεγονότος. Μὲ ἄλλα λόγια ἢ ἠθικὴ βούλησις διὰ νὰ ἐκφρασθῇ χρειάζεται ὄχι μόνον τὸ ἔμφυχον σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἓνα μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἓνα μέρος τοῦ χώρου πέρα ἀπὸ τὸ σῶμα. Μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν μπορεῖ ἢ ἠθικὴ βούλησις νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἠθικὴν της δραστηριότητα, νὰ δώσῃ περιεχόμενον καὶ ζῶν εἰς ὅ,τι θεωρεῖ χρέος της. Ἡ μορφή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποιήθη ὡς σήμερα εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἀναγκαῖα αὐτὴ προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς δραστηριότητος, εἶναι ἢ μορφή τῆς ἰδιοκτησίας. Ὅλοι οἱ πολιτισμοί, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν ὡς σήμερον ἐστηρίχθησαν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ αἶτημα, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀνθρώπος χρειάζεται ὠρισμένον χῶρον διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ ὅτι ὁ χῶρος αὐτὸς ἔλαβε τὴν μορφήν τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἐρωτᾶται τώρα: ἂν ἢ μορφή τῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελῇ πράγματι κάτι ἠθικῶς ἀναγκαῖον, κάτι δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁποσδήποτε ἐξαρτᾶται καὶ ἢ ἀνάπτυξις καὶ ἢ δραστηριότης τῆς ἠθικῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ἢ ἰδιοκτησία νοηθῇ ὡς προέκτασις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, τότε εἶναι πράγματι κάτι τὸ ἠθικῶς ἀναγκαῖον, δηλαδὴ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς δραστηριότητος καὶ γενικῶς τῆς προσωπικότητος, ὅπως εἶναι καὶ τὸ σῶμα. Πάντως ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ὕλικός, ὁ ἐμπειρικὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει καὶ τὸ σῶμα του. Ἡ μορφή ὅμως ἰδιοκτησίας μόνον ὅταν νοηθῇ ὡς προέκτασις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητος διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως. Ὑπάρχει καὶ ἢ

γνώμη, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ὁ μαρξισμός, ὅτι ἡ κοινωνικὴ μορφή τῆς περιουσίας, δηλαδή ἡ κοινοκτημοσύνη, παρέχει περισσοτέρας ἐγγυήσεις διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ ὅμως ἐγείρεται τὸ μέγα πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ σῶμα του καὶ πρὸς ὅ,τι ὀνομάσαμεν ἠθικὴν ἰδιοκτησίαν. Συνάμα δὲ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀνθρώπου τόσον πρὸς τὸ σῶμα του, ὅσον καὶ πρὸς τὰ ὑλικά πράγματα πού τοῦ ἀνήκουν. Πάντως δὲν ἔχομεν μέχρι τοῦδε καμμίαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ γνώμη καὶ γενικῶς ἡ θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ εἶναι ὀρθή. Τοῦναντίον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰς τὴν Κίναν ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν, ὅπου δὲν ὑπάρχει πλήρης παρακολούθησις καὶ αὐστηρὰ ἐποπτεία, δουλεύουν ὀλιγότερον ἀπὸ ὅσον ἐδούλευαν, ὅταν τὸ κτῆμα ἦταν ἰδικό τους. Τὸ σημεῖον ἄλλωστε τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἄλυτον πρόβλημα διὰ τὸν σύγχρονον κομμουνισμὸν ἢ μᾶλλον ἀποτελεῖ τὸν σταυρὸν του. Οἱ Ρῶσοι ἔχουν ἤδη ἀναγκασθῆ ἔκ τῶν πραγμάτων νὰ παραχωρήσουν εἰς τοὺς ἀγρότας μικρὸν τιμῆμα γῆς, τὸ ὁποῖον οὗτοι καλλιεργοῦν ἀποκλειστικῶς δι' ἑαυτούς. Οἱ κομμουνισταὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ Πλάτων ὅμως εἰς τὴν *Πολιτείαν* του, δηλαδή εἰς τὸ σχέδιον περὶ μιᾶς ἰδανικῆς πολιτείας, ὑπεστήριξε τὴν ἀκτημοσύνην μόνον διὰ τοὺς φύλακας καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, διὰ νὰ εἶναι, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ὀλωσδιόλου ἀμέριμοι καὶ ἀφοσιωμένοι πλήρως εἰς τὰ κοινά. Πάντως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὸ δίκαιον, ἡ ἠθικὴ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ συμφιλιωθῆ μὲ τὴν ιδέαν ὅτι ἡ ἰδιοκτησία, ἡ ἀτομικὴ περιουσία, εἶναι νοητὴ δίχως τὴν χρῆσιν τῆς, διότι, ὅπως εἴπαμεν ἤδη, ἡ χρῆσις ἐπιβάλλει κατ' ἀνάγκην τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς θεσμὸν τῆς ζωῆς. Τοῦτο ἰσχύει περισσότερον διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς γῆς. Ἡ γῆ, διὰ νὰ ἀνήκει εἰς ἕνα ἄνθρωπον, πρέπει αὐτὸς νὰ τὴν δουλεύῃ. Δηλαδή ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶναι ἕνα ἀγαθόν, πὸν πρέπει κανεὶς συνεχῶς νὰ τὸ δουλεύῃ διὰ νὰ τὸ κατέχη. Ὅσον ἀναγκαῖα καὶ ἂν εἶναι διὰ τὴν σταθερότητα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, τὸ ὁποῖον λέγεται ἀστικόν, ἡ ἀναγνώρισις καὶ προστασία τῆς ἰδιοκτησίας, ὅταν ἡ ἰδιοκτησία αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα τιμῆμα γῆς, τὸ ὁποῖον μένει ἀκαλλιέργητον, τότε ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῆ ἠθικῶς. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἠθικὸν αἴτημα λέγει ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος καὶ μάλιστα ἡ γῆ ὑπάρχει, διὰ νὰ γίνεται ἀντικείμενον τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ γῆ ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον πὸν τὴν κατακτᾷ συνεχῶς μὲ τὴν δουλειά του ἢ σ' ἐκεῖνον πὸν μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας κατορθώνει ν' ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν γῆν ὀλοένα καὶ περισσότερα ἀγαθά. Θὰ ἤμποροῦσε μάλιστα κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι, ὅπως ἐκεῖνος πὸν καταστρέφει τὸ σῶμα του, π.χ. ὁ μέθυσος, παύει νὰ ἔχη ἐπάνω σ'

αὐτὸ ἠθικὸν δικαίωμα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέχει ἓνα τιμῆμα γῆς καὶ τὸ ἀφήνει ἀκαλλιέργητον χάνει τὸ ἠθικὸν του δικαίωμα ἐπάνω εἰς αὐτό.

Εἶναι φανερὸν ὅτι, ἐκεῖνο ποὺ ἰσχύει διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν ἢ ἔστω καὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν περιουσίαν, τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὴν γῆν γενικῶς ποὺ κατέχουν οἱ λαοὶ τῆς γῆς. Κανένας λαὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχη ἐξ ἀρχῆς ἀποκλειστικὰ δικαίωματα ἐπάνω σ' ἓνα μέρος τῆς γῆς, ἀλλὰ τὰ δικαίωμάτα του ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἐξαρτῶνται πάντοτε ἀπὸ τὴν χρῆσιν ποὺ τοῦ κάνει καὶ ἀπὸ τὴν ἰκανότητα ποὺ ἔχει νὰ τὸ διατηρῇ ἰδικόν του. Ἡ γῆ ἀνήκει ἠθικῶς εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὴν δουλεύει καὶ τὴν ὑπερασπίζεται μὲ τὴν ζωὴν του. Δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ περγαμηνές. Ἡ ἱστορία ἀκριβῶς διδάσκει ὅτι ἡ γῆ συχνὰ ἀλλάσσει κυρίους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γῆν κτήματα τοῦ ἀνθρώπου θεωροῦνται καὶ τὰ ζῶα, δηλαδὴ καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς ἠθικῆς ἀντικείμενα καὶ ποτὲ ὑποκείμενα. Ἡθικὰ ὑποκείμενα εἶναι μόνον ὄντα λογικά, τῶν ὁποίων ἡ βούλησις ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν συνείδησιν τοῦ χρέους. Καὶ δὲν ἔχομεν καμμίαν ἔνδειξιν, ἡ ὁποία νὰ μᾶς ἀναγκάζῃ νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει καὶ μέσα εἰς τὰ ζῶα αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν ἠθικὴν συνείδησιν. Ὑπάρχουν βεβαίως τρόποι συμπεριφορᾶς μερικῶν ζώων πρὸς τὸν ἀνθρώπον, οἱ ὁποῖοι συγκινοῦν. Ἔτσι εἶναι ἡ ἀφοσίωσις ἑνὸς σκύλου πρὸς τὸν κύριόν του. Μερικοὶ ἐξ ἄλλου ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ «συναίσθημα τῆς ἀγέλης», τὸ ἔνστικτον τῆς ἀγέλης, ἠθικῶς, ὡς ἠθικὸν γεγονός, ἀλλὰ εἶναι αὐτόνοητον ὅτι ἐδῶ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν, μεταφέρομεν τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὸν κόσμον τῶν ζώων. Ἔτσι μερικοὶ ὀμιλοῦν διὰ τὴν ἠθικὴν τῶν ζώων καὶ ἄλλοι πάλιν ὀμιλοῦν διὰ τὴν ἠθικὴν τῶν φυτῶν καὶ ἔτσι ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς ὀργιάζει, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ φυτοῦ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἓνα παιγνίδι μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναλογίας, ὅπου ἡ οὐσία ἑνὸς πράγματος παραμερίζεται καὶ λησμονεῖται. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι τὰ ζῶα δὲν εἶναι ἠθικὰ ὑποκείμενα δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι κανεὶς σκληρὸς καὶ βάνανσος πρὸς αὐτά, ὅπως συνήθως συμβαίνει.

Ἄν θεωρήσῃ κανεὶς τὰ ζῶα ὡς σταθμοὺς τῆς δημιουργίας, τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς διὰ νὰ φθάσῃ αὐτὴ εἰς τὸν σκοπὸν της, δηλαδὴ εἰς τὴν αὐτοσυνειδησίαν, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ἡ δημιουργία μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνθρώπου, τότε δὲν μπορεῖ νὰ ἀτενίσῃ κανεὶς τὰ ζῶα δίχως ἓνα αἶσθημα συμπαθείας καὶ οἴκτου, διότι ἡ μοῖρα ἀκριβῶς τὰ ἐσταμάτησε καὶ τὰ ἔδεσε ἀμετακίνητα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς δημιουργίας. Τοῦτο ὅμως μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴν μεταφυσικὴν καὶ ἐδῶ θέλομεν νὰ μείνωμεν ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς καθαρᾶς ἠθικῆς. Ἡ ἠθικὴ βλέπει τὰ ζῶα ὡς ὄργανα ἢ ἔστω ὡς ἀπλοῦν ὑλικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γεγονός ἐξ ἄλλου ὅτι τὰ ζῶα ἢ μᾶλλον μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν αἰσθητικὴν ἀξίαν δὲν ἔχει καμμίαν

σημασίαν διὰ τὴν ἠθικὴν. Τὰ ζῶα εἶναι ἕξω-ἠθικὰ ὄντα, εἶναι δεμένα ἀμετακίνητα μὲ τὸ ἔνστικτόν τους. Ἐφ' ὅσον ὁμως τὰ ζῶα εἶναι ἕξω-ἠθικὰ ὄντα, εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ ἀποχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κρεοφαγίαν καὶ ὁ περιορισμὸς του εἰς τὴν φυτοφαγίαν δὲν ἔχει οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ἔχη ποτὲ καμμίαν ἠθικὴν σημασίαν. Ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἔχη σημασίαν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἠθικὰ χρέη ἔχει ὁ ἀνθρώπος μόνον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ πρὸς τοὺς συνανθρώπους του. Ἐπίσης μόνον ὁ ἀνθρώπος εἶναι δημιουργὸς ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ συνεπῶς μόνον αὐτὸς δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ μέσον, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε καὶ παραμένει αὐτοσκοπός. Ἐξ ἄλλου ὁ ὕλικὸς κόσμος εἶναι ἀναγκαῖος ὄρος διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Οὔτε ἡ τεχνικὴ κυριαρχία τοῦ ὕλικου κόσμου αὐτὴ καθ' αὐτήν, ὅπως οὔτε καὶ πᾶσα ἄλλη κυριαρχία αὐτὴ καθ' αὐτήν, δὲν ἔχει καμμίαν ἠθικὴν σημασίαν. Ἡθικὴν σημασίαν ἀποκτᾷ ἡ τεχνικὴ κυριαρχία τοῦ κόσμου, μόνον ἐφ' ὅσον συσχετίζεται μὲ ἠθικοὺς σκοπούς. Ἡ ἐκμηδένισις π.χ. τῶν ἀποστάσεων μὲ τὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα αὐτὴ καθ' ἑαυτήν δὲν ἔχει καμμίαν ἠθικὴν σημασίαν, εἶναι σχέσις χρονικῶν ἀναλογιῶν, εἶναι γεγονός ἐξω-ἠθικόν, ἀποκτᾷ ὁμως ἠθικὴν σημασίαν, ἂν τεθῇ εἰς σχέσιν μὲ ἠθικοὺς σκοπούς. Ἐτσι ἀποκτᾷ ἠθικὴν σημασίαν τὸ γεγονός ὅτι ἓνα φάρμακον ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι δυνατὸν μὲ τὸν ἐκμηδενισμὸν τῶν ἀποστάσεων νὰ μεταφερθῇ εἰς ἐλάχιστον διάστημα χρόνου καὶ νὰ χορηγηθῇ ἀπὸ τὸν ἰατρὸν εἰς τὸν ἄρρωστον.

R É S U M É

La communication prend son point de départ dans l'affirmation que le comportement moral consiste dans la réalisation de l'acte concret de la liberté éthique et dans l'idée que la conservation de la vie brute est un moyen d'y parvenir. Il s'ensuit que le corps humain n'est ni un but en soi, ni un but de la vie morale, ni son ennemi. Le corps est la sphère immédiate de l'espace matériel où la volonté humaine développe son activité. Avec le corps ainsi conçu est liée la propriété-habitation ou partie de la terre.

Examinée sous le point de vue de la Philosophie, comme condition de la vie morale, et avant tout règlement imposé par le droit et l'État, la propriété est définie comme étant le prolongement du corps, l'espace nécessaire pour le développement de la personnalité, donc comme une donnée antérieure au fait moral.

La thèse marxiste, selon laquelle la communauté des biens garantit mieux la réalisation de la volonté morale, n'éclaire point le problème de la relation de l'homme avec son corps et avec les objets qui lui appartiennent ; sans parler de mauvais résultats que l'application de la théorie a entraînés en Russie et en Chine, notamment dans le domaine de la vie agricole. L'idée de la suppression de la propriété que l'on attribue à Platon est d'une autre portée, puisqu'elle concerne ceux qui président à la vie de la cité et qu'elle est prévue pour le bien commun.

Du point de vue de la Morale les biens, la fortune, la terre, la propriété appartiennent à ceux qui s'en servent, qui les mettent en valeur. Le fondement moral de la propriété réside dans ce qu'elle peut devenir l'objet de la volonté morale de l'homme, et il en est de même de la technique et de la souveraineté dans le monde matériel.

Λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Παν. Ζέπος εἶπε τὰ ἑξῆς :

Πολλὴν ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν κ. Θεοδωρακόπουλον, διότι μᾶς ἔθεσε διὰ τῆς ἀνακοινώσεώς του τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφικῆς ἔννοιᾳς τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡμεῖς οἱ νομικοὶ συνήθως παρακάμπτομεν ἢ λησμονοῦμεν τὸ πρόβλημα αὐτό, ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν δεδομένην ἔννοιαν τῆς ἰδιοκτησίας, ὡς δικαιώματος παρέχοντος ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πράγματος. Ἐν τούτοις, τὸ φιλοσοφικὸν πρόβλημα ὑπάρχει, ὁ δὲ κ. Θεοδωρακόπουλος ὀρθῶς ἔδωκε τὴν λύσιν αὐτοῦ, στηριζόμενος εἰς τὴν θεωρίαν τῆς προσωπικότητος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀντίθετον θεωρίαν τῆς λεγομένης ἐπεξεργασίας. Ὄρθῶς δέ, διότι, πλὴν ἄλλων, ἐξουσία ἐπὶ τοῦ πράγματος δύναται νὰ ὑπάρχη καὶ ἀνεξαρτήτως ἐπεξεργασίας αὐτοῦ, ἐνῶ τοῦναντίον μὲ τὴν θεωρίαν τῆς προσωπικότητος ἐξηγεῖται προσφορώτερον ὁ ἠθικὸς δεσμός, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ προσώπου καὶ πράγματος, ὡς τοῦτο ἐτόνισεν ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος.

Πέραν ὅμως τούτων, ὁ νομικὸς ἔχει καθήκον νὰ ἐπισημάνῃ ὠρισμένα στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἴσως φωτίζουν περισσότερο τὸ πρόβλημα. Ἐν πρώτοις, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ ἠθικοῦ δεσμοῦ τοῦ προσώπου πρὸς τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχωμεν ἐν νῶ μόνην τὴν ἰδιοκτησίαν. Διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν νομικώτερον, πᾶσα ἐξουσία ἐπὶ τοῦ πράγματος, ἰδιοκτησία, νομή, κατοχὴ ἢ καὶ περιορισμένον ἐμπράγατον δικαίωμα, ὑπάγεται ἐξ ἴσου εἰς τὴν αὐτὴν φιλοσοφικὴν ἐκτίμησιν. Καὶ ἐξ ἑτέρου, κατὰ τὴν θεωρήσιν τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῆς ἐκτιμήσεως, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ οὔτε χρειάζεται ἡ διάκρισις ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ κοινοκτημοσύνης,

ήτις διάκρισις εἶναι τοῦ κειμένου, τοῦ θετικοῦ, δικαίου, οὐδαμῶς ἐπηρεάζουσα τὴν φιλοσοφικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο δέ, διότι εἴτε ὑπὸ ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν εἴτε ὑπὸ κοινοκτημοσύνην ἢ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ὑπάρχει ἢ αὐτή, ὡς ἐξουσία ἐπὶ τοῦ πράγματος, εἴτε τοῦ ἐνὸς ἀτόμου εἴτε τῶν περισσοτέρων ἀπὸ κοινοῦ.

Ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ὡς δικαιώματος παρέχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πράγματος εἶναι ἔννοια κατ' ἐξοχὴν νομική. Κατ' ἀκολουθίαν, διὰ τὸν νομικόν, ἢ ἔννοια αὐτὴ δὲν δύναται νὰ συλληφθῆ ἄλλως ἢ ὑπὸ τὸ πρῶτον τῆς λειτουργίας τοῦ δικαίου ὡς ρυθμοῦ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Τὸ δίκαιον ρυθμίζει τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν ρύθμισιν δι' αὐτὴν κατ' ἀνάγκην ἀντιμετωπίζει καὶ τὰς ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἢτοι ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ὁ ρυθμὸς οὕτω τοῦ δικαίου πράγματι «προεκτείνει» τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως, εἰς τὸ σημεῖον δ' αὐτὸ ἢ νομικὴ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ὡς ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ πράγματος συμπίπτει πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ταύτης ἔννοιαν, ἢτοι ὄντως ἢ ἐξουσία αὕτη εἶναι «προέκτασις» τῶν ἐξουσιῶν καὶ δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἢ προέκτασις αὕτη, διὰ τὸν νομικόν, εἶναι συνέπεια τῆς λειτουργίας τοῦ δικαίου ὡς ρυθμοῦ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, οὐχὶ δ' ἀπλῶς φιλοσοφικὴ ἐκτίμησις. Ἴσως δ' ἢ ἀντίληψις αὕτη ἐξηγῆ σαφέστερον τὴν σχέσιν τοῦ προσώπου πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢτις εἰς τὸν κόσμον τοῦ δικαίου δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπλῶς ἠθικὴ, ἀλλ' εἶναι νομικὴ, ἐπιβαλλομένη, ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ δικαίου ὡς ρυθμοῦ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις τοῦ κ. Ζέπου, ὁ κ. **Τσατσος** ἀνελθὼν εἰς τὸ βῆμα εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἢ πλήρης ἀνάπτυξις τῶν δημιουργικῶν του δυνατοτήτων ἔχει ὡς προϋπόθεσιν, πέραν τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ἓνα χῶρον ἐλευθέρως δραστηριότητος. Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν περιλαμβάνονται καὶ στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τῶν ὁποίων θὰ δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν ὡς πρὸς ὠρισμένας ἢ ὡς πρὸς ὅλας τὰς ἀναφορὰς αὐτῶν. Ὅμιλοῦμεν τότε περὶ ἰδιοκτησίας. Ὅταν οἱ χῶροι ἐλευθέρως δραστηριότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσονται χωρὶς ὁ εἷς νὰ καλύπτεται ἀπὸ τὸν ἄλλον, δὲν γεννᾶται πρόβλημα. Γεννᾶται ὁμως, ὅταν συμβαίνουν ἐπικαλύψεις καὶ ὁ εἷς ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθέρως του δραστηριότητος. Τότε μοιραίως οἱ χῶροι αὐτῆς πρέπει νὰ περιορισθοῦν κατὰ τρόπον δίκαιον. Καὶ τὸ δίκαιον ἐν προκειμένῳ δὲν εἶναι ἢ ἀριθμη-

τική ισότης. Ὁ περιορισμὸς πρέπει νὰ γίνῃ μὲ ἀξιολογικὰ κριτήρια. Τότε ἀνακύπτει καὶ τὸ ζήτημα τῆς θεσπίσεως αὐστηρῶν ὁρίων καὶ καθορισμοῦ ἀποκλειστικῶν σχέσεων μεταξὺ προσώπου καὶ πράγματος. Αἱ σχέσεις αὐταὶ διαφοροποιοῦνται ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπὸ τῆς ἀπλῆς κατοχῆς μέχρι τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ πράγματος.

Ἦδη ἡ ἀπόλυτος αὐτὴ ἐξουσία — ἡ κυριότης, τὸ *jus utendi et abutendi* ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν. Σήμερον ἡ ἰδιοκτησία ὑπάρχει διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀποστολὴν του καὶ ἐκτείνεται ἕως ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς. Πέραν τοῦ ὁρίου αὐτοῦ ἡ ἰδιοκτησία δὲν δικαιολογεῖται, γενικῶς ἢ ἀποκλειστικῆς σχέσις τοῦ προσώπου πρὸς τὸ πρᾶγμα.

Ἡ καθιέρωσις τῆς κοινοκτημοσύνης, ὅπως ἔχει πλέον ἐφαρμοσθῆ, δὲν καταργεῖ τὴν ἰδιοκτησίαν, ὡς ἀνωτέρω τὴν περιορίζομεν. Καταργεῖ τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς πέραν τῶν ὁρίων πὸν ἐχαράξαμεν. Αὐτὸ εἶναι θεωρητικῶς ὀρθόν. Ἀλλὰ εἰς τὴν πρᾶξιν ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἐκμηδενίζει τὰ κίνητρα τῆς δημιουργικότητος, τὸ συμφέρον τῆς ἐπ' ἄπειρον ἀξήσεως τῆς παραγωγῆς ὑλικῶν ἀγαθῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μειονέκτημα τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος.

Τέλος θὰ ἠθελοῦ νὰ τονίσω ὅτι ἡ ἰδιοκτησία ὡς προέκτασις τῆς προσωπικότητος νοεῖται μόνον ἢ ἀτομικῆ ἰδιοκτησία (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν Νομικῶν Προσώπων, τὰ ὁποῖα γίνονται ἐνιαία προσωπικότης ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς βουλήσεως ἢ τοῦ σκοποῦ) ὄχι ὁμοῦ ἢ κοινοκτημοσύνη, ὅχι δηλαδὴ ἡ ἰδιοκτησία τοῦ συνόλου. (Ἡ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία ἀνήκει εἰς ἐποχὰς πὸν δὲν εἶχε ἀκόμα ὠριμάσει ἢ ἔννοια τῆς προσωπικότητος).